dit alzoo in, dat de ballingschap wordt te niet gedaan, dat de Heidenen de wrake Gods zullen ondergaan van wat ze aan Israel misdeden, en dat, als Israel op Sion weer in eere en in heiligheid zal hersteld zijn, van Israel de zegen zal uitgaan die eens het Koninkrijk des Heeren in volle heerlijkheid zal doen schitteren. Dit nu zijn de grondgedachten, die ook in de overige kleine profeten gedurig terugkeeren. Niet de enkele geloovige, het volk des Heeren wordt hier om zijn toekomst zalig gesproken, en voorts wordt slechts schaduwachtig en zwak hierin aangeduid, dat het in de Voleinding alles uit zal loopen op de majesteit Gods, die de alles beheerschende macht zal zijn in het Koninkrijk van Messias.

Dr. A. K.

„De leiders zijn verleiders".

Want de leiders dezes volks zijn verleiders, en die van hen geleid worden, worden ingeslokt.
Jesaia 9 : 15.

Niets is onder ons, in ons creatuurlijk leven, eender. Zelfs onder de dieren ziet ge telkens het verschil, dat de ééne vogel vooruit vliegt en de richting bepaalt, terwijl de andere volgt. Zoo ziet ge het in 't open veld als de herten op hun vlucht zijn. Zelfs onder de honden ziet ge soms 't zelfde. En zoo is het onder schier alle dieren. De sterken, de vluggen, de volop moedigen gaan altoos voorop, en de anderen komen na en volgen.

Veel belangrijker neemt ge echter ditzelfde verschijnsel onder menschen waar. Ook hier altoos ongelijkheid, nooit alles eender. Verschil in gave van ziel en lichaam. Verschil en onderscheid in talent, levenspositie, en innerlijk drijvenden geest. En dan daarbij de gelegenheden gedurig zóó optredende, dat de één bijna vergeten wegschuilt, terwijl de ander voorop gaat, den toon aangeeft, en 't leven inzet.

Leiders en leidsters op elk terrein, op elk gebied.

Denk slecht aan de mode.

Een vrouw, wier naam zelfs nooit uw oor bereikte, is er op bedacht, weer een nieuwe kleederdracht in te voeren. Dat moet zoo, om fabriek en winkel te doen leven. Komt er toch een nieuwe mode op, dan wordt afgedankt wat uit den smaak viel, moet alles nieuw aangelegd, en verwisselt heel de kleeding.

Die ééne vrouw, meest te Parijs, denkt dat in, verzint het en ontwerpt het, en eer we nu een jaar verder zijn, is die nieuwe mode onder de beschaafde kringen in alle land ingevoerd. Men is hierin door wie voorging *geleid*, en schier stiptelijk is men met snelle passen gevolgd. Zoo zelfs, dat indien zulk een *leidende* vrouw een voor de zedelijkheid aanstootende kleederdracht verzint, en alzoo van leidster *verleidster* wordt, toch heel de wereld haar gehoorzaamt en haar navolgt.

Ook van de litteratuur kan men dit zelfde zeggen. Vooral van de romanlitteratuur. Een tijd lang ging Engeland ten goede voor, maar sinds was 't *de leider* in Parijs weer, en vraag u nu af, hoe, keer op keer, ook hier de *leider* voor maar al te velen de *verleider* wierd.

En geheel ditzelfde ziet ge op elk gebied van het leven.

Vraag u maar af, hoe in meer dan één kring thans door de *leiders* over het huwelijk geoordeeld wordt, hoe de zedelijke begrippen die thans heerschen, in conflict komen met wat vroeger als eerbaar gold. Ook op kunstgebied altoos een enkele die *leidt* en *voorgaat*, en de anderen die *volgen*. En op elk gebied maar al te vaak een ondergaan van den *leider* in den *verleider*.

Nu ligt op zichzelf in dat voorgaan van den één en dat volgen van den ander het kwaad niet. Dit toch is uitvloeisel van het Scheppingsdecreet. In dat decreet toch sprak zich Gods wil uit, om niet alle personen *gelijk*, maar eer alle menschenkind *ongelijk* in 't leven te doen optreden. Dat hangt aan hun karakter, aan hun temperament, aan hun inborst, aan hun gaven en aan hun talenten. Een Jesaia en Amos zijn niet eender, en daarom is Jesaia tot in verre eeuwen een *leider* der gedachten en der verwachtingen gebleven, en ging Amos' invloed veel spoediger teloor. Zoo is ook onder ons de Zwijger ten leider geweest veel meer dan Oldenbarneveldt. Nu nog Groen van Prinsterer heel anders, en veel meer dan Van Zuylen.

Daarom dwaalt, wie waant dat dit optreden van den één als *leidsman*, en van den ander in de trouw van het volgen, enkel opkomt uit heerschzucht en machtsmisbruik. Dat ook in dit leiden en volgen zonde kan insluipen, en bijna altoos dan ook insloop, is daarmee niet betwist. Slechts dit sta op den voorgrond, dat de ongelijkheid in het leven regel is, en dat hieruit het leiden en geleid worden vanzelf volgt. Zie dan ook, hoe aan dit door God verordend levensbeginsel ook de Christus in zijn optreden als *de Zoon des menschen* zich aansluit. Hij toch was in geheel eenigen zin de Overste Leidsman onzes geloofs. Hij was het geheel eenig menschelijk voorbeeld, en achter hem aankomend waren ze allen, die in Hem hun hoofd eeren en erkennen. Hier was de *Leidsman*, tevens de *Voleinder*, en allen die hem volgden, waren één in Hem.

Ten deele ging dit nu van Christus ook op zijn apostelen over. Vraag u maar af, wat leidende invloed nu nog, na twintig eeuwen, door een man als Paulus op de geesten wordt uitgeoefend, en in wat breeden kring hij nog steeds de leider en leidsman is. In anderen toon nu, en naar den aard der tijden, is de taak van het leiden telkens weer op anderen overgegaan, en wie de historie niet slechts in haar oppervlakte beduimelt, maar er dieper weet in te dringen, ontwaart telkens weer den *leidenden* geest in wie ons ten leider en ten leidsman moet wezen. Wie zal Arminius met Calvijn, wie Melanchthon met Luther verwarren? Ge ziet terstond wie door God als leiders besteld waren, en hoe 't God zelf was, die de schare tot volgen bewoog.

Alleen maar, en hier steekt 't gevaar in, die zelfde ons ingeschapen trek werkt niet minder krachtig ook in het zondige. Elke duivenbende heeft haar leidsman en voorganger. Reeds onder de jongelingen nog op school is er zoo dikwijls een, die tot 't kwade ophitst, en aanstonds gehoor vindt, zoodat de anderen hem volgen. Zoo is het bij alle ondeugendheid op den openbaren weg. Zoo is het bij alle oproer en verzet. Zoo is het bij de verleiding tot zonde-afval en onzedelijke practijk. Invloeden gaan ook op 't zondig erf van allen kant uit, en bijna overal is er dan één die de anderen weet te prikkelen. De leider wordt dan *de verleider*, en de verleider vindt zijn verleiden steeds achter zich.

En dit nu gaat door ook in het publieke leven. Op 't hooge erf onder de wijsgeeren, waarbij er telkens weer één opstond, die de geesten van Gods heilige waarheid aftrok. De verkeerde leidslieden op zedelijk gebied volgden de menigte maar vaak al te willig. Het gebied van eer en fatsoen werd op gelijke manier vergiftigd. De gezelschapstaal werd bemorst met onreinheid en onkuischheid. Men zag en voelde, dat het maatschappelijk leven zijn ernst inboette en elk hooger bedoelen uit het oog verloor. Steeds machtiger werd de verleiding, en altoos weer kondt ge als met den vinger aanwijzen, wie daarbij de *leider der geesten* was geweest. Ook onder ons, helaas, zijn ze met name te noemen.

En wat het jammerst van alles is, zulk leiden en verleiden komt tot in den kleinen kring voor. Tusschen twee dorpen, die vlak bijeen liggen, bestaat soms een hemelsbreed verschil, dat 't op het ééne dorp ernstig en degelijk bleef, terwijl in het vlak daarbij gelegen dorp de zeden achteruitgingen en de levenstoon zelfs berucht werd. En hoe vaak nu kwam het niet voor, dat één enkeling als oorzaak hiervan was aan te wijzen, die door den persoonlijken invloed die van hem uitging, 't alzoo teweegbracht.

Reeds wezen we op de school, waar zoo dikwijls één jongen heel den geest bederft, zoo niet vergiftigt. Onder studenten is het soms niet anders. Ja, van de familiën en gezinnen moet niet zelden hetzelfde gezegd. Een kind kan 't bederf van heel uw huis worden. Zelfs één dienstbode kan de toekomst van uw geslacht bederven. En daarom is het zoo bitter als de moeders de leiding aan zulk een booze dienstbode in handen geven, in plaats van zelve te waken voor haar kroost.

Maar juist tegen dit alzijdig gevaar, in Staat en Kerk, op 't gebied van het ware, schoone en goede, in huis en hof, treedt nu de Christus op ons toe, met de bede dat we allen saam Hem als Overste *Leidsman* en *Voleinder* aanvaarden mogen. En het is in het gehoor geven aan die bede, dat de eenige reddende uitkomst ligt, zoowel voor hen die ons als *leiders* gesteld zijn, als voor hen wier levenstaak ligt in het trouw volgen van den tot *leider* geroepene en in het mijden van den *verleider*.

Dr. A. K.

Amsterdam, 10 December 1915.

De *Nieuwe Rotterdammer* meent, dat de voorstelling, die we in ons voorgaand artikel van de positie der Roomsche Kerk in dezen oorlog gaven, niet juist is. Waar we er op wezen, hoe ze als wereldkerk boven en buiten den gevoerden strijd staat en daarom haar machtig woord voor den vrede in de weegschaal werpen kan, vraagt ze ons, of we dan niets weten van den strijd tusschen Duitsche en Fransche Katholieken bij monde en geschrifte gevoerd?

Laten we haar mogen antwoorden, dat deze polemiek ons natuurlijk niet onbekend was, want dat we als trouw lezer van de *Nieuwe Rotterdammer* daarvan genoeg op de hoogte worden gehouden. Had ze dan ook geduldig op ons vervolgartikel gewacht, dan zou ze gezien hebben, hoe wij zelf op die polemiek hadden gewezen. Maar deze polemiek bewijst volstrekt niet, dat onze voorstelling onjuist was, gelijk ook de *Tijd* reeds opmerkte. Dat in de Roomsche Kerk, zooals ze in de verschillende landen zich openbaart, verschil van inzicht omtrent dezen oorlog wordt gevonden; dat de Fransche geestelijkheid het voor de Entente, en de Duitsche voor de Centrale Mogendheden opneemt; en dat dit zelfs tot een vrij heftige polemiek onderling aanleiding heeft gegeven, spreekt wel van zelf en kon ook niet anders verwacht worden. Maar de Roomsche Kerk als *geheel*, en daarop doelden we, heeft zich stipt buiten dezen strijd gehouden. Als wereldkerk staat ze boven deze nationale verschillen. Ze is soepel genoeg om dit verschil in sympathie tusschen haar leden te dragen, en de eenheid harer Kerk ging daardoor geen oogenblik te loor. En daarom kon de Paus als hoofd en vertegenwoordiger dezer Kerk het woord van vrede tot alle volkeren richten en verwachten zelfs niet weinigen van hem, dat hij de vredesmiddelaar zal zijn.

Het baat niets, als Protestanten de beteekenis van dit feit te willen verkleinen of wegdoezelen. Struisvogelpolitiek was altoos een slechte politiek. Het feit is er nu eenmaal, dat, terwijl deze oorlog alle internationale banden op het gebied van het sociale leven, van de wetenschap en van de kunst, verbroken heeft, de Roomsche Kerk alleen haar internationale eenheid heeft bewaard en daardoor een schitterende proeve te meer heeft afgelegd van de vastheid en hechtheid van haar organisatie. Neem slechts, om de beteekenis van dit feit te gevoelen, wat aan het Socialisme overkwam. Ook het Socialisme was er trotsch op, een internationale organisatie te bezitten, die de proletariërs van alle landen vereenigde onder één banier. Zoo machtig waande deze organisatie zich zelf te zijn, dat haar leiders beweerden elken oorlog onder de volkeren te kunnen verhinderen. En wat heeft de uitkomst geleerd? Nauwelijks barstte de wereldoorlog uit, of het nationale gevoel kreeg de overheid, de socialistische groepen in elk land, Italië uitgezonderd, stemden voor de oorlogscredieten, elke band onderling werd verbroken, de internationale sprong uiteen, en al poogde Troelstra op het Kopenhaagsche congres te redden wat te redden was, de breuke is zoo diep, dat men zelfs vreest, dat na den oorlog nog jarenlang herstel der Internationale onmogelijk zal wezen. Zoo bleek, hoe bij de eerste stormvlaag van dezen wereldorkaan het schijnbaar zoo hechte huis van de Internationale ineenstortte en van den monumentalen bouw niets dan een jammerlijke puinhoop over bleef. Stel daar nu tegenover de Roomsche Kerk. Haar internationale organisatie bleek zoo hecht, dat nu, nadat de oorlog bijna anderhalf jaar gewoed heeft, nog niet één steen losraakte uit de voegen. Ze staat, om het stoute beeld van Schaepman over te nemen, als rots onwankelbaar te midden van de hoog opspattende golven van menschelijke passie. Haar eenheid bleef ongerept bewaard, haar leeken en priesters mogen op de slagvelden tegenover elkander staan, maar ze blijven verbonden door de eenheid hunner Kerk, en als de Paus de kardinalen of bisschoppen dezer volkeren straks naar Rome roept, ontmoeten ze daar elkander en werken broederlijk saam, zooals geen socialist uit Duitschland meer met een socialist uit Frankrijk zou doen.

En niet alleen voor het Socialisme, maar evenzeer voor het Protestantisme ligt daarin een beschamend voorbeeld. Wanneer wij als Protestanten vaak tegenover de nitwendige eenheid van de Roomsche Kerk roemen op de geestelijke eenheid, die de Protestanten verbindt, dan is daarvan op dit oogenblik toch al zeer weinig te merken. Alle geestelijke banden tusschen de groote Protestantsche Kerken zijn doorgesneden. Van de gemeenschap der heiligen wordt niets meer bespeurd. De Christelijke liefde heeft voor den bittersten haat plaats gemaakt. In stee dat Christus' Kerk in deze landen optreedt om bij regeering en volk aan te dringen op herstel van den vrede tusschen Christen-natiën, weerklinkt van de Duitsche kansels het Gott strafe England en ontzien Engelsche geestelijken zich niet om te prediken, dat de Duitschers als ongedierte moeten worden uitgeroeid van de aarde. Vredestemmen gaan er bij deze volkeren op, maar in Duitschland komen ze van de socialisten; en toen in 't Hoogerhuis van Engeland een enkele lord voor een eerlijken vrede pleitte, om aan 't bloedvergieten een eind te maken, zweeg heel de hooge geestelijkheid der Anglicaansche Kerk en betuigde niet één bisschop zijn adhaesie. Hoeveel hooger staat dan niet het Episcopaat der Roomsche Kerk in Frankrijk dat, toen de Regeering een pastoor wilde gevangen zetten, omdat hij het Evangelie van den vrede gepredikt had, zich met dezen pastoor solidair verklaarde. En hoe droef is het voor ons Protestanten niet, dat waar geen aartsbisschop der Engelsche Kerk en geen landssynode van Duitschland voor den vrede pleiten kwam, de Paus van Rome alleen dit wel deed.

De diepere oorzaak van dit verschijnsel nu ligt ongetwijfeld daarin, dat Rome een wereldkerk bleef en de Protestantsche Kerken in de *volkskerk* zijn opgegaan.

Christus heeft juist tegenover de nationale Kerk van Israel een katholieke, d.w.z. een algemeene, heel de wereld omvattende Kerk gesticht. Zijn apostelen zond hij uit om zijn Evangelie aan alle volkeren te prediken en ze tot zijn discipelen te maken. De Apostelen wijzen er daarom telkens op in hun brieven, dat in Christus geen Jood of heiden, geen Griek of Barbaar meer is, en dat de gemeente van Christus boven deze nationale verschillen staat. Rome mag dit katholieke karakter der Kerk op de uitwendige wijze hebben opgevat, maar ze handhaaft toch de eenheid van heel de Christelijke Kerk en stichtte geen nationale, maar een wereldkerk. Het Protestantisme beging van meet af de fout, deze wereldkerk op te lossen in nationale kerken, die geheel los naast elkander stonden, zonder eenig verband. De Kerk van Christus werd daardoor *Volkskerk*; ze nam een nationaal karakter aan, ze huwde zich met den Staat. De Luthersche Kerk werd Duitsch in hart en nieren en heeft dan ook buiten de Germaansche landen nooit wortel kunnen schieten. En de Anglicaansche Kerk was zoo nauw met het Engelsche volksleven verbonden, dat ze, in plaats van den Paus, den Koning van Engeland tot haar hoofd koos en door het Parlement haar belijdenis en liturgie liet vaststellen. De eenige, die het gevaar, dat hierin school, van meet af heeft ingezien en met allen nadruk er tegen gewaarschuwd heeft, was Calvijn. Daarom drong hij er op aan, dat de eenheid van de Protestantsche Kerken in alle landen zou gehandhaafd blijven; daarom wilde hij dat een algemeen Protestantsch concilie aan die eenheid uiting zou geven. Maar zijn stem bleef die eens roependen in de woestijn. Het eenige wat men deed, was een Harmonia Confessionum uitgeven, waaruit de overeenstemming der Protestantsche belijdenisschriften zou blijken, maar van een vasten band, die alle Protestantsche Kerken verbinden zou, kwam niets. De Synode van Dordt deed een oogenblik zien, van welke beteekenis zulk een Gereformeerd concilie had kunnen worden, maar bij die ééne poging bleef het. Ook de Gereformeerde Kerken in de verschillende landen werden dientengevolge al meer, evenals de Luthersche Kerk in Duitschland en de Episcopale Kerk in Engeland, zuiver *nationale* Kerken, opgaande in het eigen volksleven, maar zonder gevoel voor de saamhoorigheid van alle Christelijke Kerken. Men weet, hoe men de Hervormde Kerk in ons land bij voorkeur niet als de Christelijke of Gereformeerde Kerk, maar als de *vaderlandsche* Kerk bestempelt.

Hoe bitter deze fout zich gewroken heeft, heeft de historie wel getoond. Ze brak de eenheid en daardoor ook de macht der Protestantsche Kerken naar buiten, en is mee oorzaak geweest, dat de Roomsche Kerk den vooruitgang van het Protestantisme stuitte en zelfs een deel van 't reeds veroverde terrein daaraan weer ontnemen kon. Ze draagt mee schuld er aan, dat straks in deze Protestantsche Kerken allerlei dwalingen en ketterijen konden binnendringen en vrij spel kregen, omdat er geen algemeen concilie was, dat deze ketterijen veroordeelde, en de landskerken zelf hiertoe niet in staat waren. En ze is ook nu in dezen schrikkelijken oorlog, waarin de Christen-natiën elkaar vermoorden, de oorzaak, dat de Protestantsche Kerken niet in staat bleken, om naar Christus' last' een woord van vrede tot de volkeren te richten. Niet alleen, omdat ze, elk in haar isolement levend, een centraal en internationaal orgaan missen, om dat woord met de autoriteit van al de Protestantsche Kerken tot de volkeren te laten uitgaan, maar vooral omdat ze, opgeslorpt door het nationale leven, niet boven dezen politieken strijd staan, maar midden erin, en dientengevolge de geest, die thans in haar leeft en werkt, helaas veel meer de geest van rassenhaat en nationale antipathie is, dan de geest van Christus, die de volkeren tot liefde moest verbinden.

Een onjuiste statistiek.

Het statistisch overzicht, dat Prof. van Bakel in de *Hervorming* van het aantal theologische studenten aan de verschillende Hoogescholen in Nederland gaf, klopt, wat de getallen van de theologische studenten aan de Vrije Universiteit betreft, volstrekt niet met de officieele cijfers, die de Vrije Universiteit zelf publiceert door middel van den Rector in de Annales academici en evenmin met die, welke namens de Vrije Universiteit in het jaarverslag aan de Regeering worden meegedeeld en die door de Regeering in haar verslag van den toestand van het Hooger Onderwijs worden gepubliceerd. Raakte dit nu een klein verschil, zoo zonden we hierover zwijgen, want men moet niet op elk slakje zout leggen, maar waar het verschil hierop neerkomt, dat Prof. van Bakel, wat de totaalcijfers betreft, de officieele getallen, door de Vrije Universiteit opgegeven, *tot meer dan de helft reduceert*, loopt dit toch de spuigaten uit en mag wel de vraag gesteld worden, met welk recht Prof. van Bakel dit doet.

Wat de cijfers der Rijksuniversiteiten betreft, heeft hij, gelijk hij zelf mededeelt, om inlichtingen gevraagd aan de pedellen dezer Hoogescholen, die hem natuurlijk de officieele cijfers hebben gezonden, die in elk Jaarboek te vinden zijn. Prof. van Bakel had ze even goed kunnen vinden op de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam en de moeite der correspondentie zich derhalve kunnen besparen. Deze officieele cijfers nu van de Rijksuniversiteiten worden door hem onveranderd en zonder eenige critiek overgenomen. Maar zoodra Prof. van Bakel toekomt aan de Vrije Universiteit, geeft hij niet meer de officieele cijfers, maar verlaagt ze tot de helft. Wat natuurlijk naar buiten wel den indruk moet geven, alsof de Vrije Universiteit met deze officieele cijfers de wereld tot dusver een rad voor de oogen heeft gedraaid en den toestand veel rooskleuriger heeft voorgesteld dan deze werkelijk is.

Nu is het volkomen juist, wat Prof. van Bakel in de *Hervorming* meedeelt, dat hij deze cijfers van de Vrije Universiteit niet zelf vastgesteld heeft, maar in overleg is getreden met den toenmaligen Rector van de Vrije Universiteit en van hem deze cijfers ontvangen heeft. Zelfs deelt hij uitvoerig mede, hoe zij tot deze cijfers gekomen zijn en welke maatstaf daarbij is aangelegd. Nu is het zeker wel ietwat vreemd, dat een Rector, wanneer hem gevraagd wordt naar het aantal studenten in een bepaalde faculteit, den vrager niet verwijst naar de officieele opgaven, maar op eigen gezag deze cijfers voor de helft verlagen gaat, want daarmede worden feitelijk de officieele opgaven voor minder betrouwbaar verklaard. Geheel van onvoorzichtigheid vrij te pleiten, schijnt ons de toenmalige Rector dan ook niet. Hij had althans, voordat hij deze cijfers vaststelde, wel eenige ruggespraak met zijn collega's kunnen houden. Tot zijn verontschuldiging kan echter aangevoerd, dat Prof. van Bakel, toen hij den Rector om deze cijfers vroeg, den indruk gaf, dat het hem te doen was om eens precies te weten, *hoeveel studenten in de Theologie aan de Vrije Universiteit jaarlijks voor de Kerken in Nederland beschikbaar kwamen*. Zijn bedoeling was nl. een artikel te schrijven over den bestaanden predikantennood in Nederland en hoe die verbeterd kon worden. Natuurlijk kon de officieele lijst van de studenten voor dat doel geen dienst doen, want lang niet al de daar genoemden waren voor het predikambt in de Nederlandsche Kerk bestemd. Daarom ging de toenmalige Rector met Prof. van Bakel aan 't schrappen. Geschrapt werden vooreerst alle buitenlandsche studenten, die uit Afrika of Amerika waren overgekomen, omdat ze voor de Gereformeerde Kerken in Nederland geen belang hadden, zooals Prof. van Bakel zelf meedeelt. Evenzoo werden geschrapt alle studenten, die uit Kampen waren overgekomen om aan de Vrije Universiteit verder te studeeren, want deze studenten waren al voor Kampen genoteerd en mochten derhalve niet dubbel gerekend worden! En eindelijk werden ook nog geschrapt al de studenten, die candidaats-examen hadden afgelegd, ook al bleven ze nog als student ingeschreven, omdat ze door wilden gaan met hun studie en zich voorbereidden voor het afleggen van het doctoraalexamen, of bezig waren aan hun dissertatie. Zoo kwam het er feitelijk op neer, gelijk Prof. van Bakel zelf mededeelt, dat hij, om het totaalcijfer te vinden, saam heeft geteld de eerste-jaarstheologen (altoos na aftrek van de buitenlanders en overgekomenen van Kampen) met de theologen uit *drie* daaraan voorafgaande cursusjaren, omdat de studie in de theologie gewoonlijk slechts vier jaar bedraagt. Een methode van berekening, die natuurlijk kant noch wal raakt, want het aantal studenten aan een Hoogeschool wordt niet berekend naar degenen, die nog het candidaats-examen moeten afleggen, maar omvat allen, die aan de Universiteit studeeren. Verbeeld u, dat men eens een staat wilde uitgeven van de juristen te Leiden en daarop alleen vermeldde, wie nog bezig waren met hun candidaats-examen!

Intusschen zouden we dit cijferspel hebben gelaten voor wat het was, wanneer Prof. van Bakel deze cijfers nu ook metterdaad gepubliceerd had in een artikel over den predikantennood; daarenboven uitdrukkelijk vermeld had, dat hij niet *alle studenten* in deze statistiek opnam, maar alleen de *inlandsche* studenten, die nog geen candidaats-examen hadden afgelegd; en dan dezelfde methode evenzeer had toegepast bij de Rijksuniversiteiten, om aldus tot een juist vergelijkend overzicht te komen.

Zoo deed Prof. van Bakel echter niet. Blijkbaar geprikkeld, omdat men van antirevolutionnaire zijde in den Gemeenteraad een aanval deed op zijn Theologische faculteit, haastte hij zich, in een artikel in de *Hervorming* deze cijfers te publiceeren, nu met het geheel andere doel om aan te toonen, hoe de Theologische faculteit van de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, er, wat het getal van haar studenten betreft, vergeleken met het aantal theologen aan de andere Universiteiten, nog niet zoo slecht voorstond. Voor zulk een vergelijkend statistisch overzicht nu waren deze cijfers van den Rector der Vrije Universiteit natuurlijk niet bestemd, en konden ze ook geen dienst doen, en waar Prof. van Bakel ze toch in dit verband publiceerde, nog wel met een beroep op de autoriteit van den vorigen Rector, was dit feitelijk niet eerlijk spel. Immers de categorieën van studenten, die Prof. van Bakel van de Vrije Universiteit aftrok, om zoo tot de netto-winst voor de Gereformeerde Kerken in Nederland te komen, rekende hij daarentegen bij de Rijksuniversiteiten er wel bij, zoodat deze laatste cijfers naar verhouding veel te groot werden. En door deze ongelijksoortige getallen nu saam in één statistiek te plaatsen met het onjuiste opschrift: *getallen van de eerstingeschrevenen* en *totaalcijfers van alle theologische studenten*, werd de indruk gegeven, alsof deze opgaven van de Vrije Universiteit evenals die van de Rijksuniversiteiten de getallen gaven zoowel van *alle* eerst-ingeschreven studenten als van alle studenten, die in de Theologie studeerden; wat niet juist is. Wie op statistisch gebied een vergelijkende tabel wil geven, moet vóór alle dingen zorgen, dat hij geen ongelijksoortige grootheden met elkander vergelijkt.

Welk een invloed deze wijze van berekening op de cijfers heeft gehad, zullen we met enkele voorbeelden aantoonen, waarbij we van de officieele gegevens uit de Jaarboeken der Rijks-Universiteiten gebruik maken.

Het eerste voorbeeld raakt de eerste rubriek, waarin meegedeeld wordt hoeveel nieuwe studenten elk jaar voor de theologie zijn ingeschreven. Volgens 't officieele verslag werden aan de Vrije Universiteit in den cursus 1912—1913 ingeschreven 23 nieuwe theologen, wat ook volkomen juist is blijkens het Album Academicum. Prof. van Bakel trekt van dit officieele cijfer de buitenlanders af, omdat zij in Nederland geen predikant worden en houdt er dus *tz* over, d. w. z. bijna de helft. Voor zijn eigen faculteit vermeldt hij echter voor het jaar 1913—1914 negen nieuwe theologen, maar vergeet hierbij te vermelden, dat hiervan *vier*, dus bijna de helft, *dames* waren, die vermoedelijk wel niet alle vier bestemd waren om predikant te worden. En nog erger is het, dat hij over ditzelfde jaar voor de Rijksuniversiteit te Utrecht aangeeft, dat er toen 24 nieuwe theologen zijn ingeschreven, hoewel uit het Jaarboek der Utrechtsche Universiteit blijkt, dat van deze 24 nieuwe theologen 11 uit het buitenland kwamen (Afrikaners, Hongaren, Duitschers enz.). Welk recht heeft nu Prof. van Bakel om in een en dezelfde statistiek van de Vrije Universiteit de buitenlandsche studenten af te trekken en daardoor het getal van 23 op 12 te brengen, terwijl tegelijk voor Utrecht de buitenlanders er wel bij gerekend worden en het getal daardoor van 13 op 24 wordt verhoogd? Had Prof. van Bakel van beide kanten de buitenlanders afgetrokken, dan zouden de cijfers gelijk geweest zijn; nu geven ze een volkomen onjuist beeld.

En hetzelfde bezwaar geldt evenzeer de tweede rubriek van de *totaalcijfers*. Prof. van Bakel meent, dat de totaalcijfers, die de Vrije Universiteit opgeeft, naar verhouding te hoog zijn, omdat hier de gewoonte bestaat, die aan de Rijksuniversiteiten niet voorkomt, dat een predikant, die nog voortgaat met te studeeren voor zijn doctoraal examen of bezig is aan zijn proefschrift, zich telken jare tegen betaling van fl. 5 laat inschrijven, om aldus op de studentenlijst te worden geplaatst. Vandaar dat hij als totaalcijfers van de Vrije Universiteit alleen geeft het getal van de eerste jaarsstudenten met de drie voorafgaande cursussen, d.w.z. van vier jaar. Nu zij hier in de eerste plaats opgemerkt, dat Art. 99 der Hooger Onderwijswet aan Rectoren der Rijksuniversiteiten de bevoegdheid verleent, om *allen, die tot de promotie zijn toegelaten*, telken jare als student in te schrijven, en dat ze dan evenzeer als student werden meegerekend. Het verschil met de Vrije Universiteit is dus alleen, dat deze inschrijving aan de Rijksuniversiteiten kosteloos geschiedt en aan de Vrije Universteit elken keer fl. 5 kost. In hoeverre het nu juist is, dat de predikanten, die aan de Rijksuniversiteiten promoveeren willen, van deze bevoegdheid nooit gebruik maken, kunnen we niet beoordeelen, maar indien Prof. van Bakel, om de vergelijking zuiver te maken, deze predikanten van het totaalcijfer der Vrije Universiteit had willen schrappen, dan zou hem dit gemakkelijk genoeg zijn geweest, doordat elke studentenalmanak hem de namen dezer predikanten had kunnen geven. Op de laatste studentenlijst bedraagt hun aantal juist 10. Maar in geen geval had hij recht, om